

מבשר טוב

ליל שבת קודש פרשת נצבים וילך תשס"ז עיה"ק ירושלים תובב"א

מאמר
נצבים היום
ראש השנה - יום האמת

א
הקדמת הקושיות

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל.

יש להבין לשון "נצבים" מה ענינו, ולמה לא אמר בלשון פשוט 'עומדים' או כיוצא בזה.

"היום". מבואר בזוהר הק' (ח"ג דף רלא ע"א): "בכל אתר ו'יהי היום', דא ראש השנה. 'ויהי היום ויבאו בני האלקים' (איוב א, ו) יום ראש השנה הוה וכו'" עכל"ק.

וכן מתפרש בפרשא דידן "אתם נצבים היום", דא יומא דראש השנה, שבו נצבים כולכם לפני ה' אלקיכם כבני מרון, כמבואר במשנה בר"ה (דף טז ע"א). וזו הסדרא מכינה את ישראל לקראת התייצבותם ביום הדין הבעל"ט לפני כסא הכבוד.

ולפי זה אף ביטוי לשון "נצבים" שבכתוב, שעל שם זה נקראת כל הסדרא, יש בו בודאי תמצית יסוד ההכנה לקראת ראש השנה הבעל"ט. ויש לדעת מהי אותה הכנה הנרמזת בלשון נצבים.

בהמשך הפרשה (כט, יז-כ) נאמר: "פן יש בכם איש או אשה וגו' אשר לבבו פונה היום וגו' פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה. והיה בשמעו את דברי האלה הזאת, והתברך בלבבו לאמר, שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה. לא יאבה ה' סלח לו, כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא, ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה וגו'".

זה הפסוק לכאורה אין לו מובן, הפלא ופלא, הלא המדובר "בשמעו את דברי האלה הזאת", שמע והבין תוצאות העבירות רח"ל, ועונש האלה והקללה שבתוכחה, ואף על פי כן "מתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי". ולא זו בלבד, אלא שעדיין עומד ומחזיק במרדו, ואינו מודה ועוזב דרכו הרעה, אלא "בשרירות לבי אלך". וכדפירש"י ז"ל: "בשרירות לבי אלך. במראות לבי, כמו 'אשורנו ולא קרוב (במדבר כד, יז). כלומר מה שלבי רואה לעשות" עכ"ל. והוא תמוה מאוד, מה חשבון דעתו של אדם זה, שתיכף בשמעו את דברי האלה הקשה והנוראה, וידע והבין גודל הרעה אשר תמצאנו בעשיית הרע, אף על פי כן מחזיק הוא בעוז בשרירות ליבו, לעשות ככל העולה על ליבו, והדבר צ"ע.

ובפרשת וילך (לא, טז-יח): "וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים, והסתרת פני מהם והיה לאכול, ומצאהו רעות רבות וצרות. ואמר ביום ההוא, הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, על כל הרעה אשר עשה, כי פנה אל אלהים אחרים".

וצ"ע שמאחר שהתודה האדם, וכבר נתעורר ליבו להבין סיבת הצרות הרבות אשר מצאוהו רח"ל, מחמת "על כי אין אלקי בקרבי". למה אם כן חוזר הכתוב ומענישו "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא וגו'", הלא זה עתה שב בתשובה והתחרט על עזבו את ה', ומודה בפה מלא שעל כי אין אלקי בקרבי מצאוני וגו'.

ומשמעות פשיטות סדר הכתוב מורה, שאדרבה מתוך וידוי זה שהתודה האדם ואמר על כי אין אלקי בקרבי וכו', זה גרם "ואנכי הסתר אסתיר פני", וזה בודאי תמוה מאוד, על מה ראוי זה האיש דוקא אחר שכבר מתודה והתעורר ליבו לדעת ריחוקו מהשי"ת, ורוצה לשוב אליו. שיסתיר השי"ת פניו ממנו יותר והוא צ"ע.

תו קשיא סיפא דקרא, "כי פנה אל אלהים אחרים", וצ"ע שזה היה רק מתחילה, כאשר "קם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ וגו'" (בפסוק טז), אבל אחר כך הלא כבר התנער עצמו מדבקו באלהים אחרים, וחזר ואמר "על כי אין אלקי בקרבי וגו'" (פסוק יז), ואם כן הלא שב לכאורה אל השם יתברך, ואינו פונה לאלהים אחרים וצ"ע.

בשולחן ערוך (או"ח סי' תכח ס"ד): "לעולם קורין וכו' אתם נצבים קודם ראש השנה, ולכן כשראש השנה ביום ב' ג' שיש שתי שבתות בין ר"ה לסוכות, צריכים לחלק נצבים וילך כו'. וסימן קומו ותקעו" ע"כ.

והוא בגמרא מגילה (דף לא ע"ב): "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל, שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה".

והסיקו בתוספות על אתר (ד"ה קללות בתוה"ד) וזה"ל: "שאלו בבית המדרש של רבינו נסים, למה מחלקים פרשת נצבים וילך לשנים, כשיש ב' שבתות בין ראש השנה לסוכות בלא יום הכיפורים, ואין מחלקין מטות ומסעי שארוכות יותר וכו'. נראה לי הטעם שאנו מחלקים אותן, לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ראש השנה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל, שלא להסמיך הקללות לראש השנה. ומטעם זה אנו קורין במדבר סיני קודם עצרת, כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקות לעצרת" ע"כ.

נמצא למסקנת התוס', שזו הסדרא מפסקת בין הקללות לראש השנה. ויש לתת טעם בדבר, למה נבחרה זו הפרשה של נצבים דייקא, להיות היא המפסקת ביניהם. שהפסקה זו מורה על כליון גמור של כל קללותיה של השנה שעברה, וקבלת השנה הבעל"ט וברכותיה.

ומדחזינן שנבחרה זו הפרשה בדוקא להיות היא המפסקת בזה, עד שהעדיפו בשבילה לחלק כשצריך בין נצבים לוילך, כאשר תירצו התוס' בשאלת בית מדרשו של רבינו נסים ז"ל. מוכח מזה, שיש בה במהותה של פרשת נצבים הכוח הנצרך להפסיק ולכלות שנה וקללותיה, ולכן בחרו בה ולא בפרשה אחרת. וצ"ב מה כח יש בזו הפרשה יותר משאר פרשיותיה של תורה.

ב

יש "יראה מלומדה", ותכסיסי עצות להינצל מהפורענות, אף כי אין בהם תשובה ותיקון של אמת

והנראה בעזה"ת, כתיב (ישעיה כט, יג): "ויאמר ה', יען כי ניגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני, ולבו רחוק ממני. ותהי יראתם אותי, מצות אנשים מלומדה".

חידוש מלמדנו הנביא כאן בדבר השם, כי בשלמא רישא דקרא "כי ניגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני" מובן, שהפה מדבר והשפתיים נעות, וליבו בל עימו כדמפרש. – אבל סיפא דקרא, הלא איירי בדבר שבלב, "ותהי יראתם אותי", ויראה אינה לא בפה ולא בשפתיים, ולא במעשה ידיים, כי משכן היראה בלב הוא. – ואף על פי כן משמענו הכתוב, שיש יראה מלומדה. וכמו שמתרגל האדם במעשים ופעולות ודיבורים ותפילות וכו', לעשותם בדרך של "מלומדה", בלא כוונת לב הראויה, ושלא לשמה. כמו כן רעת המלומדה פוגעת אף בדברים שבלב. ויתכן שיהיה האדם נתון ביראה ופחד מסוים בלבו, ועדיין אין זה יראה נכונה, יראה פנימית מתוך חשבון נפש נוקב בהכרת האמת, אלא מרגיל את ליבו בעתים שונים להיות ביראה חיצונית, לפי ענין העת

והצורך. ואין זו אלא הרגשה חיצונית של מעטה היראה, ורחוקה היא מאוד מעצמה של מידת היראה, הנכונה והראויה לקנן בתוככי לבב איש ישראל פנימה.

והוא המכוון בלשון אבא אליהו זכור לטוב, שאנו אומרים בתפילת השחר (תנא דבי אליהו רבה פרק כא): "מכאן אמרו, לעולם יהא אדם ירא שמים, יראה גמורה, יראה על האמת, ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וכו'" ע"כ. – הרי שלא הסתפק במה שהתחיל ואמר שיהי' "ירא שמים", אלא הוסיף עוד תיבות לפרש ענינה של יראה זו, "יראה גמורה יראה על האמת". ומכלל הן אתה שומע לאו, שישנה יראה שאינה "גמורה", ואינה "על האמת", רק יראה חיצונית מצות אנשים מלומדה.

כיוצא בדבר, מצינו ענינים נוספים שיכול האדם לזייף בהם, ואף כי ישתמש במידת מה במידה הטובה, אין זה אלא לפי צורכו וחסרונו הנצרך לו באותה עת, להשתמש מעט מאותה מידה להשלים ממנה חסרונו. אבל באמת אין בו מזו המידה כמעט כלום.

ואבאר בעזה"י, כמה וכמה דוגמאות בדבר:

א) איתא במדרש (במדבר רבה כ, טו): "ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי (במדבר לב, לד). שהיה רשע ערום, ויודע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר 'חטאתי', אין רשות למלאך ליגע בו" ע"כ.

כלומר, אף כי לכאורה עשה בלעם תשובה ואמר "חטאתי", ועמדה לו תשובתו בפני הפורענות, שלא היה למלאך רשות ליגע בו. עם כל זאת נקרא על זו התשובה בשם "רשע ערום". והיינו משום שבאמת זה הרשע לא נתן אל ליבו כלל לשוב באמת, כאשר התעקש עצמו לילך כנגד רצון השי"ת. ואף כי אמר 'חטאתי' לא חזר בו כלל מדרכו הרעה, ולא לזאת נתכוין. אלא שהיה "רשע ערום", ויודע שאמירת "חטאתי" בלבד, אף כי בערמה ולא מתוך לב מלא חרטה, גם היא יש בה כוח לדחות מעט הפורענות.

כי השי"ת ברוב תשוקתו הגדולה בתשובת הרשעים, מקבל כל אמירה ופעולה כל שהיא של תשובה. ואף אמירת "חטאתי" בלבד, והכרה רגעית חיצונית בחטא, הנאמרת בפה בלא לב ולב, כי ליבו חורש מזימות און בערמימותו. עם כל זאת יש בה בכח אמירה זו, למנוע ממנו כרגע הפורענות.

ולכן לא היה לו למלאך רשות ליגע בו, אף כי מן הדין היה שלא להניחו לילך, ולהורגו מיד, כאשר רצה המלאך. מחמת זו האמירה שהיה אותו רשע ערום אומר בפיו, מנע הרשות מן המלאך שלא יכל לבצע בו זממו, וניצל מן הפורענות באותה עת.

והנה פשוט שאין זו תשובה של אמת כלל, אלא השתמשות מזויפת באיזה חלק מן התשובה, לצורך עצמו והגנתו. ובודאי תשובה כזו אין בה לא תיקון ולא כפרה לחטא, ועדיין החטא ועונשו מונחים וקיימים, ורק לשעה היתה לו איזו הגנה מהם. וזה הוא כעין לשון המשנה (אבות ד, יא): "תשובה ומעשים טובים, כתריס בפני הפורענות". היינו אף תשובה בעלמא, שחזר מעט למעשים הטובים. בנה בזה "תריס" בפני הפורענות, שאף בהיות הפורענות קיימת בעולם, ולא נתבטלה בשורשה, כי לא תיקן עדיין חטאו. מכל מקום התריס מגן עליו מפניה, באותה שעה שחלף בו ההרהור תשובה.

ב) אא"ז היהודי הקדוש צוקללה"ה זי"ע אמר, שמי שהוא בשפלות וענוה, אין מידת הדין שולטת בו. כי אין כאן על מה לחול, בהיותו אין ואפס הגמור.

וכן כתב הקדושת לוי זי"ע וזל"ק (לראש השנה): "באין מליץ יושר כו'. דעיקר הוא דאדם אף על פי שחטא, רק כיון שיודע שחטא, ומבקש מלפניו יתברך שימחול לו, ומכיר בשפלותו, זה הוא גופא למליץ יושר לפניו. וזהו 'באין', במדה שאדם מחזיק עצמו לאין, זה גופא 'מליץ יושר' עכ"ל"ק.

וזו עצה נוספת לפני האדם להינצל ביום הדין, אף כי רחוק הוא עדיין מן התשובה הראויה, ועדיין רובצים על נפשו כבד חטאיו רח"ל. בהיותו שפל אין ואפס, אי אפשר להענישו. כי שפלותו מונעת הפורענות, ומידת 'אין' גופא נעשה עליו מליץ יושר כנ"ל.

אולם אף בזאת יש מדרגות, כי יש "ענוה מזויפת", שאינה ענוה שלמה בתכלית, ולא ענוה של אמת מתוך הכרתו בחסרונות נפשו וריחוקו הנורא מאמיתתה של תורה וקדושתה. אלא העטה על עצמו כמין ענוה חיצונית, ורגשות חיצוניים של ענוה במקיף בלבד, ובפנימיות ליבו יכול להיות מלא גאווה רח"ל. – אך עם כל זה, סוף סוף יש כאן משהו ממידת הענוה, ויש אפילו בכוחה של כזו ענוה למנוע ולהגן לשעתה מן הפורענות.

ג) מאמר זקה"ק משידלאווצא זיע"א, בפסוקי בדור המבול (בראשית ו, ו): "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, ויתעצב אל לבו". ופירש, שכל זמן שהיה השמחה בעולם, לא היה שייך להביא המבול, כי אין שום רעה ושום פורענות יכול לחול במקום שמחה. ולפיכך בכדי להביא עליהם המבול ולהענישם כראוי להם, הוצרך השי"ת להתעצב אל ליבו, ובזה החדיר העצבות בעולם. ונתפרדה חבילת השמחה שהיה באותה עת, והיה יכול להביא עליהם המבול. [עי' חלקת יהושע פרשת תבוא (דף לה ע"ב טו"א): "ושמחת בכל הטוב, לרמוז באם יש לנו מדרגת שמחה, אז זה בעצמו כל הטוב. כמ"ש זקני זצלה"ה, שבאם רוצים להעניש ח"ו האדם, מוכרחים מקודם להביא לעצבות. גם לרמוז על ידי שמחה יכולים להביא על עצמו כל טוב, אכ"ר" עכ"ל"ק].

והרי, שאפילו רשעים גמורים כמו דור המבול, שהרבו להרשיע עד מאוד. עם כל זאת, בהיות שהיה שורה עליהם ממידת השמחה, לא היתה הפורענות יכולה להגיע אליהם. ומעטה השמחה שהתעטפו עצמם בו, היה מונע הפורענות, עד שנכנסה בהם העצבות וביטלה כל שמחה שלהם. [אף כי בודאי לא היתה שמחה שלמה של אמת, בהיותם מלאים חסם ועבירות].

ד) כיוצא בדבר מצינו עוד בדור המבול, דאיתא בש"ס (סנהדרין דף קח ע"א) שכל שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק, חס הקב"ה על כבודו ועכב את פורענות המבול עי"ש, והובא ברש"י פרשת נח (ז, ד).

וכענין שדרשו (בבא בתרא דף טו ע"א) בפסוק (במדבר יג, כ): היש בה עץ – אם יש בהם אדם כשר, שיגין עליהם בזכותו.

והיינו, שהאדם הכשר מיגן על הדור ומעכב מהם הפורענות, אף שמצידם לא עשו התשובה הראויה להינצל מעוונם, תולים עצמם בצל האילן הגדול, שמגין ושומר עליהם מכל נזק וצער ועגמ"נ חלילה, ומבטל הדין והמקטרגים, כאימא דפרסה גדפוהי ומגונן על בני הדור. [עד כי לפעמים מחמת כח הגנה הזו של הצדיקים, ארז"ל שפוגע הדין בצדיקים תחילה רח"ל. כאשר אין בני הדור נותנים אל לב לשוב כלל, ומשליכים הכל על כתפי הצדיק בלבד, ואין נושאים בנפשם העצות הנוספות המבוארות, כמידת השמחה האחדות והשפלות כנ"ל ודוק].

ה) איתא בגמרא (סנהדרין דף קג ע"ב, אליבא דרבי יוחנן): "גדולה לגימה [אכילה שמאכילין אורחים], שמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים, ומעלמת עינים מן הרשעים". ופירש רש"י: "מעלמת עינים מן הרשעים – מעלמת מעיני המקום, שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה, אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו" עכ"ל. וילפינן לה התם (דף קד ע"א) ממיכה שפיתו היתה מצויה לעוברי דרכים עי"ש.

הרי לפנינו "העלמה" מדרכי הרשעים ומעשיהם, שמכוחה של הלגימה להסתיר רשעותו, שלא להביט בו, ועושה השי"ת עצמו כאילו אינו רואה במעשיו כלל. אף שלא חזר בו מרשעותו כלל וכלל, רק הגלימה מונעת הפורענות ממנו.

ו) מצינו בדור הפלגה, עם כל רשעותם וכפירתם בבנין המגדל, מעיד עליהם הכתוב (בראשית יא, ו) "ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם, וזה החילם לעשות, ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות". כי בכוח האחדות למנוע כל פורענות ולהביא כל ברכה.

וכן מצינו בירושלמי (פאה דף ד ע"ב): "אמר רבי אבא בר כהנא, דורו של דוד כולם צדיקים היו, וע"י שהיה להן דילטורים, היו יוצאים במלחמה והיו נופלים. אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז היו, וע"י שלא היה להן דילטורים, היו יורדים למלחמה ונוצחים" ע"כ. הרי, שאף בעת שהם עובדי עבו"ז, אם אין בהם דילטורים והינם באחדות לב ישראל, נוצחים במלחמה ואין הפורענות שולטת בהם.

נמצא לפנינו, כמה וכמה עצות ודרכים לזכות ביום הדין, ולמנוע הפורענות והעונש שלא יוכל לשלוט חלילה. אף אם אין האדם שב בתשובה שלימה, לתקן כל חטאיו ופגמיו. ולפעמים יכול האדם להשתמש בהם כעין "תכסיסים", להציל עצמו מן הפורענות, אף שלא תיקן נפשו בהם באמת.

ג

יישוב ענין שלום יהיה לי כי בשריות לבי אלך

ובזה יתבארו פסוקי פרשא דידן שתמהנו בהם, "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת, והתברך בלבבו לאמר, שלום יהיה לי כי בשריות לבי אלך". בודאי כשמעו את דברי האלה, לא התעלם ממנה, ולא התהלך כסומא בארובה, להתכחש לדבר המוחש לנגד עיניו. – אלא שממציא כל מיני עצות וערמות להינצל מן הפורענות, כדוגמת אלו העצות שפרטנו לעיל. ולא בא לתקן נפשו באמת, ולעזוב את חטאיו ומעלליו, רק משתמש באיזו מידה או פעולה, מתוך אלו העצות. ובכך מתברך בלבבו לאמר שלום יהי לי, וחושב שיגן על עצמו בהם מן הפורענות, והוא יוכל להמשיך בשלו, כי בשריות לבי אלך, לעשות ככל העולה על לבו רחמנא ליצלן. וכנגד הפחד מן האלה והפורענות, ממציא איזה תכסיסים לומר שלום עלי נפשי.

וכגון על ידי אמירת חטאתי, בפיו ובשפתיו בלבד, וליבו רחוק ממנו, מרחק רב מאוד. אלא שלפי העת והמצב והשפעת אוירת הימים הללו, שישראל מתעוררים עצמם לתשובה, אומר גם הוא בפיו חטאתי. או בהתעטפות מעטה ענוה מסוימת, שאין בה ביטול היש כאין ואפס באמת, שבזה בודאי יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. אלא דבוק הוא ברעתו ושחץ ליבו, רק העטה על עצמו איזו ענוה חיצונית. וכן על זה הדרך בשאר העצות שנתבארו, או בלקיחת הלגימה ודומיה. שלא בא לתקן החטאים מביאי הפורענות עליו, רק הצליח אולי להתחמק מהם לשעה חדא.

ועל כך הוכיחו הכתוב, "לא יאבה ה' סלוח לו, כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה וגו'". כי הרי סוף דבר, חטאיו קיימים, וברשעו הוא מחזיק ואינו חוזר בו מרעתו באמת כלל. ובודאי שכמו כן הפורענות הבאה בעטיין של העבירות, קיימת אף היא לפניו. ואי אפשר לו להינצל ממנה תמיד, כי אלו העצות והתכסיסים אולי מועילים לרגעא חדא ולאותה עת בלבד. כאשר הניח לו המלאך לבלעם להמשיך בדרכו באותה עת על מאמרו חטאתי.

אבל בודאי לא לעולם חוסן, ויש גבול ומידה להשתמשות בתכסיסים בלבד. וכדוגמא המצויה כיום בבתי המשפט, שלפעמים נרקמת 'עסקת טיעון' בין שני הצדדים היריבים. ובזה אין צורך להתייחס למעשה הנאשם והענשתו, כי באו הצדדים ביניהם לעמק השווה. אבל בודאי פשוט שיש גבול ומידה לעסקות הטיעון, ולא יוכל להמשיך בפשיעותיו בלי שום חשבון, ולסמוך עצמו שבכל פשיעותיו יוכל להתחמק ולהינצל מהם.

והיינו, שמזהיר הכתוב, שלא יועילו לו אלו התכסיסים לנצח, ובעל כרחו תגיענו האלה והרעה הנולדת ממעשיו הרעים כמבואר. [ויתרה מזו יבואר להלן בעז"ה, שלפעמים עוד יכול לעורר עליו הקטרוג, בחזרת תכסיס שכזו כשאינה תשובה שבלב].

ד

יישוב סתירת מקראי קודש שבפרשת וילך

ועתה נעתיק עצמנו, ליישוב מקראי קודש שבפרשת וילך שתמהנו בהם, "ואמר ביום ההוא, הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני וגו'".

ובספר צרור המור בפסוק זה פירש בזה"ל (בתוה"ד): "או שיאמר, 'ומצאוהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי וגו'". לרמוז, שאע"פ שהיו חוזרים בתשובה, ראוי להסתיר פני מהם. אחר שהתשובה לא היתה שלימה אלא מתוך צרה, כאומרו (ישעיה כו, טז) 'ה' בצר פקדון וגו'. ואפילו במלך בשר ודם זה הדבר מגונה, כאומרו (שופטים יא, ז) 'מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם'. כל שכן במלך מלכי המלכים הקב"ה".

"לכן אמר בכאן, 'ומצאוהו רעות רבות וצרות', וכשיראו אלו הצרות, 'ואמר ביום ההוא', שהוא יום הצרות. 'הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה'. ואולי אחר שיצאו מהצרה ישובו לקלוקלם, כמו שנזכר בפרעה ובנבוכדנצר. לזה אמר 'ואנכי הסתר אסתיר פני מהם', עד שישבו בתשובה שלימה" עכ"ל.

ולנתיב פירושו תתישב סתירת הפסוקים שעוררנו יפה, כי מפרש ענין וידוי זה שאמר "על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה". היינו, שמתודה רק כשרואה עצמו מוקף ברעות רבות וצרות רח"ל, ואינו מוצא שום ברירה בנפשו לצאת מן הסבך. ולכן אומר ומתודה בפיו חטאתי. ואין זו תשובה שלמה, אלא מתוך הצרה והכרח המציאות שנתון בה, מוכרח כמעט בעל כורחו לשוב ולהודות, שעל כי אין אלקי בקרבי מצאוני וגו'.

אולם כמו שמפרש תשובת וידוי שכזו, שבולט בה שנעשית באונס ובהכרח כמו שכפוי ועומד עליה, עוד יכולה לעורר עליו הקטרוג יותר רח"ל. כי "אפילו במלך בשר ודם זה הדבר מגונה, כאומרו 'מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם', כל שכן במלך מלכי המלכים הקב"ה".

ולכן ממשיך הכתוב העונש על וידוי שכזה הנעשה רק "ביום ההוא", הוא יום הצרות. "ואנכי הסתר אסתיר פני מהם", עד שישבו בתשובה שלימה. אבל על תשובת הצרה אי אפשר לסמוך, כי "אחר שיצאו מהצרה ישובו לקלוקלם".

וכאשר הוכיח ממה שמצינו בפרעה, שאף אחר שביקש ממשה, והעתיר אל ה' בכל מכה, כאשר חלפה הצרה והיתה הרווחה שוב הקשה את ליבו כבראשונה. וכן בנבוכדנצר איתא במדרש (שמו"ר יב, מ) "נבוכדנצר בזמן שהיה בצרה היה מקלס להקב"ה, כיון שראה עצמו בגדולה התחיל מתגאה וכו'".

ועד כדי כך שהפסוק מכנה תשובה שכזו בלשון "כי פנה אל אלהים אחרים", רוצה לומר, שלא היתה תשובה להשי"ת, אלא מחמת סיבות ונגיעות אחרות, וכל מיני רווחים וטובת הנאה דקא משתרשא לי' באותה תשובה, ואין כוונתו להשי"ת כלל. והרי זה כענין אלהים אחרים ועבודה זרה, שעובד ופועל לסיבה זרה, לא לכבודו ורצונו של המלך ב"ה.

וביאור הדברים כמשנ"ת, שזהו כמו האיש המתברך בלבבו לאמר, "שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך", שבמקום לפשפש במעשיו באמת, ולבקר המומים שבנפשו, ולחתור בדקי לבבו לגלות חסרונותיו ולתקנם. הרי הוא פוטר את נפשו, באיזה תכסיס חיצוני, של וידוי בפה בלבד. ומחמת הצרות והדחק מוכרח לומר אל כי אין אלקי בקרבי וכו'. אבל בתוככי ליבו ונפשו הרי הוא עומד במרדו כבראשונה. ונמצא זה הודוי מרמה וערמה ואיך יבוא לפני הצופה המלך ברוך הוא הבוחן ובודק גנזי נסתרות. ולפניו לא תבוא מרמה שכזו, כנוסח וידוי יוהכ"פ: "אתה יודע רזי עולם, ותעלומות סתרי כל חי, אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב, אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך".

ומהאי טעמא נראה לבאר מה שכתב האריז"ל והביאוהו הפוסקים להלכה, שאין להתודות בראש השנה כלל, ואין להזכיר חטא. עי' מטה אפרים (סי' תקפד סי"א) "שבראש השנה אין להזכיר חטא ועון בדרך וידוי וכו'". [ועי' משנ"ב שם ס"ק ג].

והיינו משום, כי ראש השנה הוא יום האמת, כדכתיב (תהלים קיט, קס) "ראש דברך אמת", וזה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון. ובראשית הבריאה לא היה שייך שום שקר בעולם, שכל הבריאה היתה זורחת באור השכינה הקדו, ומעיד כל יציר וכל נברא על עושהו ופועלו. כן ממש ביומא דראש השנה שמחדש השי"ת את עולמו, וכל הבריאה חוזרת כבראשיתה. ובורא השי"ת את עולמו מחדש, שולטת בזה היום מידת האמת בעולם. "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יציר כי אתה יצרתו", כאשר ביום זה מחדשו היוצר ב"ה בכל פרטיו וענייניו.

והיינו שתקנו בנוסח ברכת ראש השנה, "ודברך מלכנו אמת וקיים לעד", כי בזה היום מתגלה אמיתת מלכנו ברוך הוא, ומתברר האמת במוחש לבני ישראל.

ובזה יש להעלות ארוכה למה שתמה בספה"ק קדושת לוי, בטעם שתקנו במוסף דראש השנה בתפילת שופרות, נוסח "אתה נגלית", שהוא שייך לחג השבועות ולא לר"ה. כמ"ש: "אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר

עמם, מן השמים השמעתם קולך, ונגלית עליהם בערפלי טהר. גם כל העולם כלו חל מפניך, ובריות בראשית חרדו ממך, בהגלותך מלכנו על הר סיני, ללמד לעמך תורה ומצוות. ותשמיעם את הוד קולך, ודברות קדשך מלהבות אש וכו'". ואין מובן מה ענין כל זאת ליומא דראש השנה.

אך בהאמור ניחא, כאשר יומא דראש השנה הוא יום האמת, שהוא יום הדין לדון האמת לאמיתו. ובעת מתן תורה על הר סיני, נתגלה האמת הברור לעין כל. כאשר מעיד הכתוב (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו". וברש"י: "כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם ז' רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים, וראו שהוא יחיד. לכך נאמר אתה הראת לדעת" ע"כ.

נמצא שהיו ישראל קדושים רואים האמת בחוש בעת מתן תורה, ולפיכך מזכירים אנו זה המעמד ביום ר"ה, כי יש בו אותה מדרגה של ראיית האמת בבירור, כאשר אתה נגלית בענן כבודך בהר סיני, כן באותה מדרגה אפשר לזכות בראש השנה לגלות ולראות אמיתת הבורא ברוך הוא.

ולפיכך בהיותו יום האמת, לא ימצא בו שום וידוי והזכרת החטאים, כי קשה מאוד לומר וידוי שלם, ללא שום פניות ונגיעות בשביל עצמו. רק כאשר יודע נאמנה גודל הפורענות שמביא החטא, ומתיירא מיום הדין הנורא, אז ממציא התשובה בלבו, ומתחרט ומתוודה. אבל ביום האמת אין מקום לוידי שכוזה כלל, כי הכל מתגלה ועולה לפניו ב"ה באמת. ובהארת האמת, תפגום מאוד כוונת הפניה והנגיעה בוידוי, ובמקום שוידוי כזה יכפר בעדו, עוד יוכל חלילה לחזק הקטרוג עליו, כמו שייסד בצרור המור הנ"ל, ולכן עדיפא שלא להזכיר כלל הוידוי בראש השנה.

וכנראה שהוא צריך להיות ליום הדין של ר"ה באמת לאמיתו ובעומק האמת, כי באמת גם כן ישנם מדריגות ואכמ"ל בזה. וכמו שכתב בספה"ק שם משמואל לראש השנה (שנת תרע"ח דף נח טו"א) וזל"ק: "והנה בכל ר"ה זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, מתעורר ענין הנסירה הראשונה והוא כח מפריד, ועי"ז בא נמי כח המפריד את חלקי הרע, ולזה בא הדין בר"ה לברר מהו רע ומהו טוב ולהפריד זה מזה. והיינו הך שהגיד זקני האדומו"ר הגדול זצל"ה מקאצק שבר"ה ווערט אויסגע'משפט וואס וואהר איז (יוצא לאור משפט מה שהוא אמת) עכלה"ק וכו' עכל"ק עי"ש.

וכן אומרים אנו בוידוי על חטא שביום הכיפורים: "על חטא שחטאנו לפניך בוידוי פה". והלא וידוי מצוה הוא, כמבואר ברמב"ם ריש הלכות תשובה (פ"א הל' א), שתחילת יסודה של התשובה הוא בוידוי, וכיצד נכנס הוידוי בעל חטא. אך זאת מתודה שהיה וידוי "פה" בלבד, בלא לב ולב, כי רחוק ממנו הוידוי האמתי שבלב.

ועל זאת גופא צריך להתודות ולשוב בתשובה נכונה, על הזיוף והשקר שעיוות בנפשו, ורימה בדבר בערמומיות, כמי שעושה תשובה ומתודה, ואין זה וידוי אמיתי.

וכענין שכתב עוד הצרור המור, בפירוש האחר בפסוקים אלו, [וכתב על פירוש זה שהוא נראה נאה ומתקבל] וזל"ל: "או שיאמר, שהם עשו תשובה, ואמר כל אחד אני מכיר בחטאי, כי לפי ש'אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה'. לומר, שאע"פ שהיו אומרים 'חטאנו' בפה, לבם לא כן יחשוב, כאומרו (ישעיה כט, יג) 'בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחק ממני'".

"ואחר שהם הכירו זה, 'אסתיר פני' של זעם 'מהם על כל אשר עשה'. אע"פ שפנה לאלהים אחרים, שהוא עוון חמור. וזה 'כי פנה אל אלהים אחרים', כמו (שמות לד, ט) 'כי עם קשה עורף הוא' עכ"ל.

כלומר, לפי דרך זו מפרש הצרור המור ומיישב סתירת הפסוקים לטובה, כי מפרש הוידוי כאן, "על כי אין אלקי בקרבי כו'", היינו שבקרבי פנימה, לא היתה כוונת תשובה ורצון לתיקון של אמת, כי אלקי בקרב ליבי. אלא מן השפה ולחוץ היה זה הוידוי כוידוי פה בלבד, וליבם רחוק ממני.

ועל כן מכיון שהכירו בזה הוידוי שאינו נכון, ואינו מתוך עמקי לב באמת, וחזרו ונתחרטו מאותו וידוי, אז ימתין להם השי"ת בסבלנות ויארץ אפו עוד עבורם. כאשר מפרש "הסתיר אסתיר פני - של זעם - מהם", מחמת עצם ההכרה שהכירו בכך שאין זה וידוי נכון, ועדיין רחוקים מאוד מן האמת הגמור.

הכנת פרשת נצבים לראש השנה, והפסקתה את קללות התוכחה

נמצינו למדין, שזו העצה היעוצה לנו לקראת יום הדין הגדול הבעל"ט, יום האמת, להבין ולהכיר האמת, שעדיין רחוקים אנו מן התשובה הנכונה והראויה, ולא הגענו למידה זו באמת. כאשר מפרש בצרור המור, שבזה מדחים לכל הפחות, ומוסיפים סבלנות במידת ארך אפיים, להאריך הזמן עד כי ישוב בתשובה שלמה.

ובזה נוכל לפרש "אתם נצבים היום", לשון 'נצבים' יתפרש ע"ש הכתוב (שמות טו, ח) "נצבו כמו נד נזלים", והיינו שאף כי המים הנוזלים ומתנועעים תמיד, כאן נצבו דום בלא שום תנועה. וכענין זה הוא כוונת הכתוב באשת לוט (בראשית יט, כו) "ותהי נציב מלח", היינו גם כן כנציב תקוע ללא שום תזוזה ותנועה.

הוא שהכתוב מלמדנו בזו הסדרה, המכינה את ישראל לקראת ראש השנה הבעל"ט, "אתם נצבים היום", ניצבים בלא שום תנועה ותזוזה. כי בהתקרבנו אל שלמות אמתת האמת ית"ש בר"ה, אי אפשר לנו לעשות שום תנועה ותזוזה, כי בכל דבר מתערבים פניות ונגיעות רח"ל. על כן ההכנה היותר טובה היא העדר הוידוי, והעדר העשיה והפעולה המלאה פניות. רק ניצבים על עומדם בלא תנועה, ומחשבים חשבוננו של עולם כמה נתרחקו באמת בתוככי ליבם ונפשם מקרבת אלקים טוב, וכמה הי' כל התורה ומצוות תפילות ותשובה שלנו מלא בנגיעות ופניות רח"ל, זו עבודת ההכנה שמכינה אותו לקראת ר"ה הבעל"ט.

ובזה מתבאר טעם שהיה הרה"ק הר"ר נטע מחלם זצללה"ה נוהג בראש השנה ויום הקדוש, לעמוד ניצב בלא שום תנועה במשך כ"ד שעות היום, וכששאלו להרה"ק מלובלין זצללה"ה לפרש סדר תפילה והנהגה זו. אמר שהיא הנהגת אמת, ומעיקר שורש הדבר היו כולם צריכים להתפלל כך, אך מי שלא הגיע למדרגת הרה"ק הנ"ל לא יתפלל כן.

כמו שהביא בספה"ק שם משמואל (מועדים ראש השנה ליל ב) וזל"ק: "כמו שסיפר כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה הרכ"מ, שהרה"ק ר' נטע מחלם ז"ל הי' יוהכ"פ בלובלין אצל הרבי זצוללה"ה, ולא נכנס לבהמ"ד כל יוהכ"פ, רק ישב מבחוץ כאבן דומם. ואמר הרבי ז"ל מלובלין שכך היתה הכוונה בבריאת העולם. והנה בכל ר"ה נתגלה זה בצד מה, ע"כ נקרא ר"ה בחי' ראש. וסיפר כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה, שהוא התפלל ר"ה בקאצק בחדר מיוחד הנסמך לבית המדרש, שבחדר ההוא התפלל תמיד כ"ק זקני זצללה"ה, וראה אותו בעת התפילות והתקיעות כמו עמוד בלי שום תנועה, רק פניו היו בוערות כלפידים. ונראה שהתקיעות מעוררין זה, באשר באין מפנימיות הלב בלתי תנועת ה' מוצאות הפה, ע"כ בכחם לעורר ג"כ בחי' זו שהיא למעלה מן התנועה בכל אחד ואחד כפי מהותו בצד מה וכו'" עכל"ק.

והיינו משום שהרה"ק הנ"ל הי' משוכנע שאינו יכול לעשות תנועה אחת של אמת בימים הקדושים, ולכן התפלל בלא שום תנועה, שחם ושלום לא תהי' מעורב בתפילה שמץ של אי אמת. וכאשר הכתוב מעיד על צורת העמידה לפני ה' בזה היום, "אתם נצבים היום", דא יומא דר"ה, ניצבים ללא שום תנועה כמבואר ודוק ואכמ"ל בזה.

ובספה"ט חלקת יהושע על התורה פרשא דידן כתב וזל"ק (דף מא ע"ב טו"ב): "אתם. אותיות אמת, באמת יכולים לעמוד לפני השי"ת, אכי"ר" עכל"ק. – הרי שגם לפי דרכו בפירושא דקרא, מכין אותנו זה הכתוב למידת האמת, ובמידת האמת עלינו להכין עצמו לקראת עמידתנו לפני השי"ת בראש השנה כבני מרון.

והיינו טעמא שנבחרה זו הסדרה דוקא להיות המפסקת בין הקללות שבתוכחה לראש השנה, כאשר בכוח "נצבים", ללא תנועה וללא שום זיוף שקר וערמה, מסיר מעצמו כל הקללות, ומכלה בזה קללותיה של השנה החולפת, בהיותו מכיר ויודע נאמנה שעדיין רחוק מן האמת מאד, ואין וידויו ותשובתו כלום, כי אם מן השפה ולחוץ. – בזה גופא נדחים כל הקללות, ומביא על עצמו כל הברכות כמו שכתב בצרור המור, שזוכים לסבלנות ואריכת אפיים בזכות זה.

ויהי רצון שתביאנו זו השבת אל ייעודה האמור, תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה, לכתובה וחתימה טובה, ומהרה נזכה לשמוע קול שופרו של משיח במהרה בימינו אמן.

לקבלת הגליון מידי שבוע למייל שילחו ל m0732951213@gmail.com